

УДК 323.2:330.3

О. М. Балакірева, канд. соціол. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ: ЛІТО 2013 р. (за результатами моніторингу громадської думки населення України)¹

У публікації аналізуються результати опитування населення України щодо соціально-економічного самопочуття та суспільно-політичних настроїв, а також щодо перспектив оздоровлення суспільства і держави на ближчі десять-п'ятнадцять років.

Ключові слова: соціально-економічна ситуація, суспільно-політичні настрої, перспективи розвитку українського суспільства.

Результати чергового моніторингового опитування громадської думки на початку літа не додають оптимізму. Більше половини (62%) представників дорослого населення, що брали участь в опитуванні, вважають політичну ситуацію в країні напруженою, 15% – критичною або вибухонебезпечною, чверть зазначили можливість масових виступів, три чверті незадоволені соціальною і політичною ситуацією, при цьому більше третини – категорично незадоволені. Більше половини населення вважає, що поточна соціально-економічна політика орієнтована на підтримку великого бізнесу, чверть відзначили орієнтацію на підтримку малозабезпечених верств населення і лише 8% вважають, що державна політика сприяє формуванню середнього класу в Україні.

Немає великого оптимізму й стосовно ближчих десяти-п'ятнадцяти років. Період оздоровлення суспільства, держави як механізму, що забезпечує життя суспільства, буде значно тривалішим, оскільки для цього треба буде

---

¹ За результатами моніторингових опитувань населення України, що проводяться Центром "Соціальний моніторинг" та Українським інститутом соціальних досліджень ім. О.Яременка спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України. Вибіркова сукупність кожного опитування моніторингу складає не менше 2000 респондентів, репрезентативна за основними соціально-демографічними ознаками по відношенню до дорослого населення України. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становлять 1,34–2,24 відсотка. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента "віч-на-віч". Останнє опитування проведено в червні 2013 р., всього опитано 2010 респондентів.

поміняти доволі багато чого в підготовці нових молодих поколінь, які повинні отримати "щеплення" від корупції, від неправових методів вирішення проблем. Нам потрібно різко змінити ситуацію. Дуже мало країн змогли пройти цей реверс еволюційним шляхом, мирним і поступовим, як правило, це були значні "струси". Велике питання: чи зможе Україна з допомогою інтелектуальної еліти, з допомогою бізнес-еліти, яка усвідомила свою відповідальність, а також з допомогою молодого покоління, яке зможе сприйняти культуру поваги до людини, як це прийнято в розвинутих країнах, пройти еволюційний шлях змін без потрясінь?

Таблиця 1

Як би Ви оцінили в цілому політичну ситуацію в Україні? (%)

Благополучна	1,5
Спокійна	18,6
Напружена	62,3
Критична, вибухонебезпечна	14,6
<i>Важко відповісти</i>	3,0

Таблиця 2

Як Ви вважаєте, наскільки можливі зараз у Вашому населеному пункті масові виступи населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав? (%)

Цілком можливі	25,2
Маловірогідні	66,5
<i>Важко відповісти</i>	8,3

Таблиця 3

На що насамперед спрямована соціально-економічна політика влади? (%)

Формування і підтримку середнього класу	7,9
Підтримку малозабезпечених і непрацевдатних (нижчого класу, бідних)	25,9
Підтримку великого капіталу (багатих, олігархів)	56,2
<i>Важко відповісти</i>	10,0

Досвід безробіття

Дані моніторингового опитування свідчать, що п'ята частина дорослого населення протягом останніх трьох років пройшла досвід перебування безробітними. Серед нині працюючих про це зазначили 15%, а серед поточних безробітних – 87%. Кожний четвертий з тих, хто мав досвід безробіття, перебував без роботи (сумарно) більше 12 місяців за ці три роки.

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 4

Скажіть, за останні 3 роки з січня 2010 року чи були Ви без роботи (офіційної чи не оформленої офіційно) більше ніж 30 днів (не враховуючи ситуації навчання, коли отримують пенсію або не можуть працювати за станом здоров'я, оплачуваної відпустки)? (%)

	Серед усіх	Серед працюючих	Серед безробітних	Серед домогосподарок
Так	19,5	15,0	87,0	44,7
Ні	80,5	85,0	13,0	55,3

Таблиця 5

Скільки разів виникала така ситуація (бути без роботи) з 2010 по 2013 рр.? (%)

	Серед всіх
1 раз	8,6
2 рази	4,0
3 рази	2,1
4 рази	1,1
5 разів і більше	1,5
<i>Питання не ставилося</i>	80,5
<i>Не пам'ятаю</i>	2,2

Таблиця 6

Вкажіть найдовший проміжок часу, що Ви перебували без роботи за ці три роки. (%)

	Серед всіх
1–5 місяців	8,0
6–10 місяців	4,9
11–20 місяців	2,2
21 місяць і більше	3,6
<i>Питання не ставилося</i>	80,5
<i>Не пам'ятаю</i>	0,8

Трудова міграція та міграційні настрої

На тлі зростання негативної оцінки людьми ситуації, що склалася в країні (людям некомфортно жити в умовах, де їх не поважає держава), стабільно не зменшується питома вага бажаючих залишити свою країну. І ця тенденція характеризує, в першу чергу, молодь. Це стосується не лише студентів та учнів, а й більш зрілих молодих людей у віці до тридцяти п'яти років – вони вже повинні були знайти себе, відбутися, зробити кар'єру, бачити

свою перспективу. Однак у них немає цього відчуття, а є відчуття нестабільності й боязні завтрашнього дня. Саме незахищеність породжує бажання знайти для себе більш комфортну країну, де людина буде мати гарантії соціального захисту. Негативні факти, притаманні суспільству, накладаються одні на одних і породжують невдоволеність усім: як влаштоване життя в місті, як працює транспорт, як працюють системи охорони здоров'я, освіти, як можна себе реалізувати, наскільки реально купити житло... Люди відчувають страх перед міліцією, перед владою.

У ході якісних досліджень та соціологічного опитування ми ставили запитання: "Чи плануєте Ви поїхати працювати за межі України в найближчий рік?" Позитивно відповіли 14% молоді віком 18–29 років. Це дуже високий показник. Фактично ці люди, які завершують чи вже завершили свою професійну освіту, – це повинна бути та робоча сила, кваліфікована на сучасному рівні, вона повинна бути готова до змін, інновацій, модернізації. Але тим не менш, кожний сьомий із цієї категорії хоче впродовж найближчого року попрацювати в іншій країні. У віковій групі 30–39 років має намір запропонувати свою трудову активність зарубіжжю вже кожний десятий, це також дуже висока цифра. Серед більш старших груп цей процент падає, оскільки нижча мобільність, гірше знання іноземних мов. Проте середній показник по країні все одно великий – 7,2%.

Ми ставили запитання: "Хотіли б Ви переїхати жити за межі України?" І настільки стривожили відповіді, що виникло таке відчуття, ніби на дворі середина 1990-х рр., коли в країні все розвалювалося... Середній показник для всіх вікових груп склав понад 19%. А серед молоді 18–29 років готові емігрувати 34%, фактично кожний третій. Безумовно, всі вони не поїдуть, у багатьох не буде ні можливості, ні шансів, ні ресурсів, а часто й необхідних навиків. У віковій групі 30–39 років дає позитивну відповідь кожний четвертий респондент (26%). Є ще 5–7% тих, хто відповів, "важко сказати", "поки що не визначився", але це не категоричне "ні". Навіть у віці 60 років і вище бажаючих залишити країну 6% – це означає, що не лише в молодості тут некомфортно жити, а й в старості. У віковій групі 50–59 років хотіли б емігрувати 15% громадян.

Далі ми запитували: "Чи робите Ви щось для того, щоб виїхати на постійне місце проживання в іншу країну?" Серед молоді 18–29 років дали позитивну відповідь 6,5%. І, як правило, це ті, хто більш успішний, конкурентоздатний. Це означає, що ми як суспільство потенційно в дуже великому ризику, оскільки це не просто відтік робочої сили, а й "відплив мізків" і навіть дітей, які будуть народжуватися не в Україні. У віковій групі 30–50 років готуються до від'їзду 4%.

По суті, це не погано, щоб люди їхали попрацювати за кордон, оскільки освоєння нових культур, технологій, нові зв'язки – без цього в нашому глобалізованому світі вже, напевне, не можна обійтись. Але питання в тім, як

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

зробити, щоб люди поверталися. І щоб бажання поїхати попрацювати було не вимушеною необхідністю, оскільки вдома немає роботи, а новим ресурсом, новою можливістю розвитку.

Цілком очікувані відповіді щодо мотивації бажання виїхати – орієнтація на більш високий рівень життя, гідну оплату праці, наявність хороших робочих місць, правову захищеність, дієвий соціальний захист, можливість реалізації свого потенціалу.

Безумовно, на підтримку громадян, які все ще живуть у рідній країні, треба вибудувати всю державну політику: "прив'язати" їх житлом, роботою, підвищенням оплати праці, більш гнучким графіком роботи. Треба змінювати владу, щоб згори донизу вона була орієнтована на людину, а не на свої інтереси. І в дискусіях, які проходили паралельно зі збором інформації, громадяни приходили до висновку, що державна машина працює передусім на свій внутрішній інтерес, абсолютно не обслуговуючи інтереси суспільства.

У прагненні виїхати з країни назавжди Захід України практично не відрізняється від Сходу, Центру й Півдня. Менше бажаючих емігрувати в Києві та в Криму.

Таблиця 7

Скажіть, будь ласка, чи працювали Ви за межами України впродовж 30 днів чи більше за останні 12 місяців? (%)

Так	3,6
Ні	95,1
Важко відповісти/Відмова відповідати	1,3

Таблиця 8

А як щодо інших членів Вашої сім'ї? Чи працює хтось із з них зараз за кордоном або працював там щонайменше 30 днів за останні 12 місяців? (%)

Так	7,6
Ні	92,4

Таблиця 9

Скільки саме членів сім'ї? (разом: ті, хто працює зараз і працював раніше, не враховуючи Вас особисто)

Серед тих, хто вказав, що інші члени сім'ї працюють зараз за кордоном або працювали там щонайменше 30 днів за останні 12 місяців, N=165, %

1 особа	73,3
2 особи	19,1
3–5 осіб	6,9
6 та більше осіб	0,7
Середнє значення, осіб	1,40

Таблиця 10

Чи знаєте Ви ще когось, хто мав би досвід роботи щонайменше 30 днів за останні 12 місяців за кордоном серед Ваших...
(наведено % ствердних відповідей)

...близьких друзів	25,2
...сусідів	19,0
...колег по роботі	7,4

Таблиця 11

Назвіть, будь ласка, скільки осіб Ви знаєте, хто мав би досвід роботи щонайменше 30 днів за останні 12 місяців за кордоном серед Ваших...? (%)

...близьких друзів, N=533	
1 особа	33,4
2 особи	28,6
3-5 осіб	28,9
6 та більше осіб	7,7
Важко відповісти	1,4
Середнє значення, осіб	2,87
...сусідів, N=396	
1 особа	46,8
2 особи	25,4
3-5 осіб	23,0
6 та більше осіб	3,1
Важко відповісти	1,7
Середнє значення, осіб	2,25
...колег по роботі, N=154	
1 особа	41,9
2 особи	30,3
3-5 осіб	14,9
6 та більше осіб	10,1
Важко відповісти	2,8
Середнє значення, осіб	2,85

Таблиця 12

Чи плануєте Ви поїхати працювати за межі України у найближчий рік? (%)

Так	7,2
Ні	89,9
Важко відповісти/ відмова відповідати	2,9

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 13

Чи плануєте Ви поїхати працювати за межі України у найближчий рік?

Розподіл за віком, %	Вік респондента					Серед усіх
	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 та старші	
Так	13,9	9,5	7,6	6,3	1,7	7,6
Ні	81,8	88,7	90,3	90,5	96,1	89,7
Важко відповісти/ відмова відповідати	4,3	1,8	2,1	3,2	2,2	2,7

Розподіл за регіоном опитування, %	Регіон опитування							Серед усіх
	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ	
Так	13,1	8,4	5,6	5,5	5,2	7,2	2,8	7,6
Ні	84,9	89,6	92,3	91,6	92,9	83,5	92,6	89,7
Важко відповісти/ відмова відповідати	2,0	1,9	2,0	2,9	1,9	9,3	4,6	2,7

Таблиця 14

Чи хотіли б Ви переїхати жити за межі України? (%)

Так	19,4
Ні	75,2
Не знаю/ важко відповісти	5,5

Таблиця 15

Чи хотіли б Ви переїхати жити за межі України?

Розподіл за віком, %	Вік респондента					Серед усіх
	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 та старші	
Так	34,0	26,5	18,3	15,4	6,2	19,6
Ні	57,8	68,2	75,9	80,4	90,5	75,0
Важко відповісти/ відмова відповідати	8,2	5,4	5,8	4,2	3,3	5,4

Розподіл за регіоном опитування, %	Регіон опитування							Серед усіх
	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ	
Так	22,0	22,7	17,3	21,0	17,5	10,3	11,1	19,6
Ні	70,7	74,4	79,4	73,2	81,5	73,2	83,3	75,0
Важко відповісти/ відмова відповідати	7,3	2,9	3,2	5,8	,9	16,5	5,6	5,4

Таблиця 16

Чому Ви хотіли б жити в іншій країні? Назвіть, будь ласка, не більше трьох основних причин. (%)

Сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респондент мав змогу назвати до трьох причин

	N	Серед тих, хто хотів би жити в іншій країні, N=394	Серед усіх опитаних, N=2010
Там вищий рівень життя	246	62,4	12,2
Там гідна оплата праці, більший заробіток	105	26,6	5,2
Там є робота, хороші робочі місця	82	20,8	4,1
У нас немає стабільності, несприятлива політична ситуація, розруха	62	15,7	3,1
Там працюють закони, є правова захищеність населення	53	13,5	2,6
Там забезпечений соціальний захист	48	12,2	2,4
Там більше можливостей реалізувати себе, свій потенціал	31	7,9	1,5
Там мої рідні, я там народився/лась	27	6,9	1,3
У нас високий рівень корупції	25	6,3	1,2
У нас немає майбутнього, перспектив	24	6,1	1,2
Там є повага до людини, особистості, краще ставлення до народу	22	5,6	1,1
Там вищий рівень культури, освіченість населення	19	4,8	0,9
Там гідна пенсія, спокійна старість	18	4,6	0,9
Там більш якісна медицина, медичне обслуговування	17	4,3	0,8
У нас погана екологія	10	2,5	0,5
Там кращі умови для отримання освіти	8	2,0	0,4

Таблиця 17

Чи робите Ви що-небудь, щоб переїхати за кордон на постійне місце проживання?

Розподіл за віком, %

	Вік респондента					Серед усіх
	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 та старші	
Так	6,5	3,6	3,9	1,4	0,6	3,2
Ні	27,5	22,9	14,4	14,0	5,7	16,4
Запитання не ставилось	66,0	73,5	81,7	84,6	93,8	80,4

Розподіл за регіоном опитування, %

	Регіон опитування							Серед усіх
	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	АР Крим	м. Київ	
Так	3,1	3,9	3,6	3,1	3,8	2,1	,9	3,2
Ні	18,8	18,8	13,7	17,9	13,7	8,2	10,2	16,4
Запитання не ставилось	78,0	77,3	82,7	79,0	82,5	89,7	88,9	80,4

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Електоральні орієнтації

Незважаючи на початок періоду відпусток, "політичний градус" в країні характеризувався високим рівнем незадоволеності соціально-політичною ситуацією (77%), високим рівнем декларованої електоральної активності: 75% вказали, що брали участь у виборах народних депутатів 28 жовтня 2012 р., та 69% висловили готовність прийти на вибори до Верховної Ради України та 76% на вибори Президента України, якби вони проводилися у найближчу неділю.

Відповідно до висловленої підтримки окремих політичних сил, можна зробити висновок, що на сьогодні перелік парламентських партій залишився б без змін, але конфігурація парламенту могла б суттєво змінитися – провладні сили отримали б меншість, а опозиційні – більшість, якби вибори відбулися в червні.

При цьому 50% опитаних вважають, що в Україні не існує значних та потужних опозиційних партій та рухів, а 35%, навпаки, притримуються думки, що є значні та потужні опозиційні партії та рухи.

Умовний президентський рейтинг продовжує очолювати діючий Президент України В. Янукович, але в ймовірному другому турі президентських виборів він би програв ключовим опозиційним лідерам (окрім Олега Тягнибока, якого він випереджає). Найбільше шансів перемогти в другому турі має Віталій Кличко.

Таблиця 18

Чи задоволені Ви соціально-політичною ситуацією що склалася в країні? (%)

Так, задоволений/а повністю	2,0
Швидше, задоволений/а	16,9
Швидше, незадоволений/а	40,7
Категорично незадоволений/а	36,4
Важко відповісти	4,0

Таблиця 19

Скажіть, чи брали Ви участь у виборах народних депутатів, які проходили 28 жовтня 2012 року? (%)

	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.
Так	74,2	75,2
Ні	25,4	24,5
Важко відповісти/відмова від відповіді	0,4	0,3

Таблиця 20

Вкажіть, будь-ласка, партію, за яку Ви віддали свій голос на виборах? (%)

	Квітень 2013 р.		Червень 2013 р.	
	Серед усіх	Серед тих, хто брав участь у виборах, N=1498	Серед усіх	Серед тих, хто брав участь у виборах, N=1524
Партія регіонів (лідери – В.Янукович, М.Азаров)	25,9	35,7	27,0	36,0
Партія "Батьківщина" (лідер – А.Яценюк)	14,9	20,6	14,3	19,1
Партія "УДАР Віталія Кличка" (лідер – В.Кличко)	12,3	17,0	12,8	17,0
Комуністична партія України (лідер – П.Симоненко)	6,7	9,2	8,2	11,0
Всеукраїнське об'єднання "Свобода" (лідер – О. Тягнибок)	7,5	10,4	8,2	10,9
"Україна – вперед!" (лідер – Н.Королевська)	1,0	1,4	1,5	2,0
Інша партія	4,2	5,7	1,8	2,5
Не брали участь у виборах	25,4		24,8	
Немає відповіді	2,1		1,2	1,6

Таблиця 21

Якби у найближчу неділю відбувалися вибори до Верховної Ради України, чи брали б Ви участь у голосуванні? (%)

Точно, НІ (однозначно, повністю впевнений/а)	16,9	26,9
Скоріше, НІ (мабуть, напевно)	10,0	
Скоріше, ТАК (мабуть, напевно)	37,1	69,2
Точно, ТАК (однозначно, повністю впевнений/а)	32,1	
Важко відповісти/Відмова від відповіді	3,9	

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 22

Скажіть, якби вибори до Верховної Ради України відбулись найближчої неділі, за кого б Ви проголосували? (%)

	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.
Партія регіонів (лідери – В.Янукович, М.Азаров)	20,1	22,1
Партія "УДАР Віталія Кличка" (лідер – В.Кличко)	14,7	16,5
Партія "Батьківщина" (лідер – А.Яценюк)	14,5	13,4
Всеукраїнське об'єднання "Свобода" (лідер – О.Тягнибок)	8,2	9,3
Комуністична партія України (лідер – П.Симоненко)	6,1	9,0
"Україна – вперед!" (лідер – Н.Королевська)	0,8	1,3
Інша партія	3,6	3,4
Важко відповісти	20,6	8,4
Не брав/ла би участі у виборах	11,4	16,7

Таблиця 23

Якби в найближчу неділю відбувалися вибори Президента України, чи брали б Ви участь у голосуванні? (%)

	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.
Точно, НІ (однозначно, повністю впевнений/а)	14,5	11,7
Скоріше, НІ (мабуть, напевно)	8,6	7,3
Скоріше, ТАК (мабуть, напевно)	38,8	38,3
Точно, ТАК (однозначно, повністю впевнений/а)	34,2	37,3
Важко відповісти/відмова від відповіді	3,9	5,4

Таблиця 24

Якби вибори Президента України відбулися найближчої неділі, а в бюлетень були включені вказані кандидати, за кого з них Ви б проголосували? (%)

	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.	
		Варіант 1	Варіант 2
Віктор Янукович	21,0	23,5	23,2
Віталій Кличко	13,8	17,2	18,7
Юлія Тимошенко	-	11,7	
Арсеній Яценюк	11,3		9,8
Петр Симоненко	5,6	8,4	8,6
Олег Тягнибок	6,9	8,6	8,6
Петро Порошенко	-	2,7	3,2
Анатолій Гриценко	1,3	-	-
Наталія Вітренко	0,6	-	-
Віктор Медведчук	0,7	-	-
Володимир Литвин	0,3	-	-
Проголосував би проти всіх	7,2	-	-
Важко відповісти	14,1	11,0	10,7
Не брав би участі в виборах	17,2	16,9	17,1

Таблиця 25

Якби до другого туру вийшли б В. Янукович та Ю. Тимошенко і вибори Президента відбувалися наступної неділі, то за кого б Ви проголосували? (червень 2013 р.) (%)

Юлія Тимошенко	32,0
Віктор Янукович	30,4
<i>Важко відповісти</i>	11,4
<i>Не брав/ла би участі у виборах</i>	26,2

Таблиця 26

Якби до другого туру вийшли б В. Янукович та А. Яценюк і вибори Президента відбувалися наступної неділі, то за кого б Ви проголосували? (червень 2013 р.) (%)

Арсеній Яценюк	31,1
Віктор Янукович	30,9
<i>Важко відповісти</i>	11,2
<i>Не брав/ла би участі у виборах</i>	26,8

Таблиця 27

Якби до другого туру вийшли б В. Янукович та В. Кличко і вибори Президента відбувалися наступної неділі, то за кого б Ви проголосували? (червень 2013 р.) (%)

Віталій Кличко	38,1
Віктор Янукович	28,6
<i>Важко відповісти</i>	10,5
<i>Не брав/ла би участі у виборах</i>	22,8

Таблиця 28

Якби до другого туру вийшли б В. Янукович та О. Тягнибок і вибори Президента відбувалися наступної неділі, то за кого б Ви проголосували? (червень 2013 р.) (%)

Віктор Янукович	31,8
Олег Тягнибок	27,5
<i>Важко відповісти</i>	12,7
<i>Не брав/ла би участі у виборах</i>	27,9

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 29

Якби до другого туру вийшли б В. Кличко та А. Яценюк і вибори Президента відбувалися наступної неділі, то за кого б Ви проголосували? (червень 2013 р.) (%)

Віталій Кличко	34,1
Арсеній Яценюк	16,6
Важко відповісти	15,0
Не брав/ла би участі у виборах	34,2

Таблиця 30

Як Ви думаєте, чи є зараз в Україні потужні та значущі опозиційні до діючої влади політичні партії та рухи? (червень 2013 р.) (%)

Так, є значні та потужні опозиційні партії та рухи	34,8
Ні, не існує значних та потужних опозиційних партій та рухів	49,9
Важко відповісти	15,3

Самооцінка матеріального становища та структура доходів населення

Самооцінка матеріального становища відбиває традиційні сезонні коливання, частка із статками вище середнього не відновилася після світової економічної кризи і чверть населення повідомляє про низький (18–22%) та дуже низький (близько 6%) рівень матеріально становища.

Серед джерел доходів дорослого населення основні складають – заробітна плата та різноманітні соціальні виплати. Третина опитаних серед джерел доходів мають матеріальну допомогу інших членів родини та родичів. Кожний сьомий зазначив доходи від додаткової зайнятості, приробітку (така ж частина й серед працюючих). Майже 13% мають доходи від продажу сільськогосподарської продукції, майже 8% – від індивідуальної, приватної діяльності. Досить високим залишається поширення неофіційних платежів за основним місцем роботи – 10,6% серед працюючих (6,5% серед загального дорослого населення). Дохід від оренди житла, приміщень, землі вказали 5%. Доходи від депозитів, відсотки по акціях, цінних паперах – 3,5%.

Слід звернути увагу, що для 25% працюючих одним з основних джерел є соціальні виплати, що свідчить про необхідність подальшого реформування соціальної політики з орієнтацією на створення сприятливих умов для реалізації потенціалу працюючої частини населення.

Таблиця 31

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"Як би Ви могли оцінити фінансове становище своєї родини?", %**

Варіанти відповідей	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2012 р.	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.
Будь-які покупки можу зробити в будь-який час	2	2	1	0,4	1,2	0,7	0,6
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки (телевізор, холодильник тощо). Для таких покупок, як нова машина, дачна ділянка тощо, необхідно накопичувати або позичати гроші	11	12	9	6	8,8	8,4	6,8
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Для придбання дорогих речей (велика побутова техніка – телевізор, холодильник, комп'ютер, пральна машина) необхідно накопичувати або позичати гроші	26	35	30	24	22,7	26,1	29,5
Вистачає на харчування та необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, мала побутова техніка (праска, пилосос тощо), необхідно накопичувати або позичати гроші, брати кредит	34	30	33	35	35,4	32,6	34,3
Вистачає на харчування. Для придбання необхідного одягу, взуття треба накопичувати або позичати гроші	20	16	20	22	23,3	22,5	21,8
Змушені економити навіть на харчуванні	7	5	7	11	7,5	8,3	6,0
<i>Важко відповісти/немає відповіді</i>	-	-	-	1,6	1,1	1,5	1,0

Таблиця 32

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім'ї України
прийняти за деякий середній показник, то як Ви порівняно з ним
оцінюєте матеріальне становище Вашої сім'ї?", %**

	12.2006	12.2007	12.2008	12.2009	11-12. 2010	11.2011	12.2012	04.2013	06.2013
Дуже високе	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Високе	3	2	1	0,4	3	0	1	0,5	0,6
Вище середнього	7	4	8	2	4	3	4	2,5	1,8
Середнє	41	45	38	36	34	35	38	26	35
Нижче середнього	31	28	33	35	34	34	34	40	39
Низьке	14	16	19	21	19	21	18	25	18
Дуже низьке	4	4	5	5	5	6	4	7	6

МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Таблиця 32

А. Якщо говорити про ВСІ джерела Вашого особисто доходу (офіційні та неофіційні), то які з порахованих Ви маєте? (Червень, 2013 р.) (%)

Б. А які з названих Ви вважаєте основним чи основними? Ви можете назвати до трьох джерел. (Червень, 2013 р.) (%)

ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ	Серед усіх		Серед працюючих	
	Наявні	Основні	Наявні	Основні
Заробітна плата за основним місцем роботи	54,1	49,0	89,1	81,0
Соціальні виплати /пенсії, стипендії, допомога по безробіттю, допомога при народженні дитини, доплати малозабезпеченим сім'ям тощо	49,1	39,4	25,4	16,4
Матеріальна допомога інших членів родини, родичів, аліменти – враховуючи грошову та не грошову допомогу	33,9	17,9	27,5	10,9
Премії та бонуси за основним місцем роботи	18,7	4,0	31,4	6,7
Доходи від додаткової зайнятості, приробітку	15,1	6,2	16,3	5,1
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	12,9	6,6	10,0	4,3
Доходи від індивідуальної, приватної діяльності	7,7	5,0	10,3	7,8
Неофіційні платежі за основним місцем роботи	6,5	1,6	10,6	2,4
Здача в оренду житла, приміщень, земельних ділянок	4,9	2,9	4,7	2,6
Доходи від депозитів, відсотки по акціях, цінних паперах тощо	3,5	1,1	4,3	1,4
Інше	0,8	0,3	0,8	0,2

Балакирева О.Н., канд. соціол. наук

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАСТРОЕНИЯ: ЛЕТО 2013 г. (по результатам мониторинга общественного мнения населения Украины)

В публикации анализируются результаты опроса населения Украины относительно социально-экономического самочувствия и общественно-политических настроений, а также относительно перспектив оздоровления общества и государства на ближайшие десять-пятнадцать лет.

Ключевые слова: социально-экономическая ситуация, общественно-политические настроения, перспективы развития украинского общества.

Balakireva O.M., Candidate of Sociological Sciences

SOCIAL MOOD: SUMMER 2013 (according to the results of monitoring public opinion of Ukrainian population)

This publication analyzes the results of a survey of the population of Ukraine about socio-economic well-being and social and political moods and the prospects of improvement of social health and state health for the nearest ten or fifteen years.

Keywords: socio-economic situation, social and political moods, prospects of development of Ukrainian society.